

ELŐADÁSOK

„MAGYARORSZÁG... LESZ! ...MÉG JÖNI FOG EGY JOBB KOR“

Széchenyi István hatása alól nem vonhatta ki magát az irodalom sem. Ha az 1825—1840-ig terjedő másfél évtizedet Széchenyi korának nevezi a történelem, következik, hogy e kor irodalma is Széchenyi szellemét tükrözi. Valóban alig akad a korból olyan hazafias költeményünk, amelyen ne volna érezhető Széchenyi hatása. De más irodalmi alkotások közül is igen sok vetíti vissza egyben vagy másban a nagy reformátor hatását. Érdekes példáját szemlélhetjük ebben a korban az irodalom- s a történelem-formáló nagy egyéniségek kölcsönhatásának is. Pest vármegye egyik közgyűlésén (1838-ban), azt mondotta Széchenyi, hogy a „honi reform teendőire nézve az első eszmét, akaratot, önelszánást Fáy András meséi ébresztették föl benne“. Fáy tanítómeséinek (ezopuszi meséinek) első csoportja 1821-ben, második csoportja 1824-ben jelent meg. Ezek a mesék szelíd gúnnyal az emberi hibákat állítják pellengérré s javító, nevelő célzatúak, nem csoda tehát, hogy a nemzetnevelés gondolatát érlelgető Széchenyi lelkét megragadták. A hatás viszonyosságát, t. i. Széchenyi hatását Fáyra mutatja Fáy Andrásnak 1832-ben megjelent regénye: a *Bélteky ház*. Ez az első társadalmi regényünk, Széchenyi korának küzdelmeit rajzolja. Az öreg Bélteky a maradi gondolkozású, tétlen, csak szórakozásoknak élő magyar nemes szemben áll fiával, aki már Széchenyi eszméinek hatása alatt vállalja a munkát, abból akar megélni, s boldogul is. Az újítások szükségszerűsége mellett foglal állást a regény, s a jövőbe vetett hit árad belőle.

Széchenyinek az irodalomra tett hatását megmagyarázza az a nagy ellentét, amely a XIX. század első három évtizede és a Széchenyi fellépését követő idők közt mutatkozik. A harmincas évekig zsibbadtság, reménytelenség űlte meg a haza sorsát szívükön viselő lelkeket. Sok minden szolgált okául az általános csüggedésnek. Az 1809-iki utolsó nemesi felkelés kudarca megingatta a magyar vitézségbe vetett hitet. Törvényeink nagyrésze elavult, nem illett már a korhoz. Meg is indult az új törvények megalkotását célzó munka, de oly rettentő lassan haladt, hogy szinte mi sem történt ezen a téren. Az idegen, különösen a német hatás egyre erősebben érzett a szokásokon, divaton, nyelvünkön. Legfőbb hivatalaink, kormányzó hatóságaink is egészen a bécsi udvartól függtek, s hivatalnokaink nagyrésze is az udvarhoz szító (aulikus) egyének sorából került ki. A nemzet vezető rétegeiben igen sokan voltak, akik a haza ügyével, magyarságukkal alig törődtek. Kényelemben, tétlenül, szórakozásokba merülve vesztegették a drága időt. A nemzeti gondolat, a magyar érzés egyre jobban halványodott. Gazdasági téren a helytelen gazdálkodás, a fényűző, pazarló élet miatt a szegénység állandóan fokozódott. Politikai téren pedig az alkotmányellenes kormányzás, országgyűlés nélküli, tehát törvénytelen katonaszedés és adókvetés keserítette a lelkeket. Sehol semmi haladás, eredményesebb törek-

vés, sehol semmi biztató nem látszott a dolgok ilyenén folyásának megváltoztatására.

A nemzet költői is mélyen érezték a szomorú korszak minden keserűségét s fájdalmát. De semmi vigasztalót, reménykeltőt nem tudtak mondani. Ők is azt hitték, hogy nemzetünk a végpusztuláshoz közeledik. Berzsenyi *A magyarokhoz* című költeményében nyíltan kifejezte, hogy elpusztul a nemzet, mert hűtlen lett ősi erényeihez. Életfáját gyökerében támadták meg az erkölcstelenség férgel, s a hatalmas tölgyet egy gyenge szél is földre teríti. A kor másik nagy énekese: Kölcsey, éppily vigasztalannak látja nemzete jövőjét, s úgy érzi, hogy csak az Isten kegyelme emelheti föl a magyart. *Hymnusában* (1823) Óhozza esdekel, áldja meg ezt a balsorstól megtépdesett nemzetet, amely a múlt szenvedéseiben jövődjéért is megbűnhődött, Vörösmarty is bús-borongós hangon kérdi: „Régi dicsőségünk, hol késel az égi homályban?“ Megadja rá a feleletet: „álom öldösi a kor gyermekeinek szívét — s velük alszik a régi dicsőség“. Minden érző lélekben a reménytelenség ütött tanyát, és csak a dicső multa emlékezés éltette még az embereket. Arany így jellemezte ezt a kort *Széchenyi emlékezete* című költeményében: „Nem volt remény már, csak emlékezet“.

De „ki a népek álmát virrasztja“, a Gondviselés, Széchenyit küldte, hogy ébressze fel a multján merengő nemzetet, oszlassa el a kétségbeesést s öntsön hitet, reményt a csüggedőkbe. Széchenyi felismerte nemzetének legfőbb baját: a tanulatlanságot, a műveletlenséget. Műveivel, példájával megmutatta, hogy nem a tétlen merengés, a sérelmek panaszlása, hanem a munka, a tevékenység az élet. Rámutatott hátramaradottságunk okaira s kijelölte az irányt, amerre haladnia kell a nemzetnek, ha valóban élni, fejlődni, haladni akar. Azt mondja első híres munkájának, a *Hitel-nek* vég-szavaiban: „Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazánkfia, hanem inkább előre; nincs annyi gondom tudni, *valaha mik voltunk*, de inkább átnézni, *idővel mik lehetünk s mik leendünk*. A *mult* kiesett hatalmunkból, a *jövendőnek* urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hiábavaló reminiscenciákkal (visszaemlékezésekkel), de bírjuk inkább elszánt hazafiságunk s hív egyesülésünk által drága anyaföldünket szebb virradásra. Sokan azt gondolják: Magyarország — *volt*; — én azt szeretem hinni: *lesz!*“

A legválságosabb, a legreménytelenebb időkben hangzott el Széchenyinek ez a biztató jóslata, s mint hitet s reményt sugárzó szöveget hasított bele a nemzet csüggedt hangulatába. Mindenki nagy reményekkel tekintett a nemes grófra. Ő lett a kor vezéralakja, s tőle várta mindenki a jobb időkbe átvezető sorsfordulatot. Az egész kor Széchenyi hatása alatt állott, az ő hatását tükrözi az irodalom is. A romanticizmus kora¹ ez az időszak,

¹ A *romanticizmus* irodalmi iránya már a XVIII. század második felében megjelent nálunk. Ezt az időszakát a köv. század huszas éveigi *korai* romantikának (pre-romantikának) szokták nevezni. Teljességében való kibontakozását az 1825. év jelzi. Ekkor lépett fel gróf Széchenyi István az Akadémia megalapításával, Vörösmarty Mihály pedig első nagyszabású romantikus eposzával: a *Zalán futásával*. Mind a kettő vezéralakja e kor szellemi életének. A XVIII. század második felében uralkodó klasszicizmussal ellentétben a romanticizmus az általános emberi helyett a *nemzetit*, ezen belül az *egyénit* hozza előtérbe. Nagyobb tért enged a képzeteknek, a meseszerűségnek. Új műfajokat honosít meg (pl. a ballada). Nem kizárólag a kötött, merev formákhoz ragaszkodik, hanem általában az egyéniség szabad érvényesülésének nyit utat. A romanticizmus uralmát Petőfi fölléptével (1844) a népies nemzeti irány váltotta föl, de azért a romanticizmus az egész XIX. század folyamán sem tűnt el irodalmunkból.

melynek irodalma annál könnyebben kerülhetett Széchenyi hatása alá, mert őt magát is a romantika irányához kapcsolja a jövőbe vetett hite, a nemzeti gondolat általában nemzeti létünk nagy kérdéseinek megoldására való törekvése. A nemzeti eszmét összekapcsolja a haladás eszméjével. A nemzeti eszme jelentőségét pedig így fejezi ki: „Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátosságait mint ereklyét megőrizni és szeplőtlen minőségben kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit, s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség feldicsősítéséhez vezetni...”

A harmincas évek elejétől kezdve hazafias líránk hangja Széchenyi hatására megváltozik. Költőink a multba-merengés, a letűnt dicsőség sirtása helyett a jövőbe vetett hitet s a jobb idő eljövételének reményét zengetik. Nagy költőink közül csak Kölcsey maradt meg csüggedt hangulatában, s még a *Szózat* megjelenése után, 1838-ban is, arról énekel, hogy más nép fog a négy folyam partján új hazát alapítani... Ez azonban nem Széchenyi korának hangulata. A korhangulat leghívebb tolmácsa, Széchenyi korának legnagyobb költője: Vörösmarty Mihály. És ez a hangulat legjellemzőbben a *Szózat* című költeményében tükröződik. A *Szózat* pedig szinte visszhangja Széchenyi jóslatának: *Magyarország... lesz!*

Idézzük csak emlékezetünkbe Vörösmarty *Szózatát*, az első nagyszerű költői alkotást, mely panasz és fájdalom helyett a jövőbe vetett hitet szólatatja meg, de azért a multat sem felejt, művészien összeolvasztja a „reményt és emléket, a bánatot és örömet, a hitet és aggodalmat”. Szent lelkesedés ez, mely bizik az isteni Gondviselésben, mert hiszi, hogy az évezredek hősi küzdelem meghozza gyümölcseit. Határozott felhívással fordul a költő a nemzethez, hogy *rendületlen* hűséggel ragaszkodjunk hazánkhoz, melyen kívül nincsen számunkra hely sehol a világon. Hazát csak egyet adott az Ég mindenkinek, s az igaz ember ragaszkodik is ehhez. Ránk nézve ez a föld a haza, melyért egy évezreden át küzdött a magyar, de a balszerencse és a sok viszály ellenére is: *Megfogyva bár, de törve nem, Él nemzet e hazán.* Ezer esztendő fájdalma és dicsősége kapcsol bennünket e hazához, s bátran kiálthatjuk a világba: *Egy ezredévi szenvedés kér életet vagy halált! Mi életet kérünk!* Mert nem lehet, hogy hiába omlott volna ki annyi drága magyar vér, s az sem lehet, hogy annyi ész, erő és akarat erőfeszítése hiábavaló legyen. Tehát:

Még jöni kell, még jöni fog egy jobb kor...

Mintha csak Széchenyi próféta-szavait dübörgenék a költő szavai fülünkbe: *Magyarország... lesz!*

De ha Isten rendelése — fúzi tovább gondolatait Vörösmarty — nem a boldogabb jövőt derítené reánk, akkor eljő a halál, amely azonban *nagyszerű* lesz. Nem fogunk gyáván elveszni, nemes küzdelemben vérezhet csak el egy ily nemzet, és sírjára az emberiség milliói fognak gyászkönyvet hullatni. A költemény befejezéséül újra felhangzik, hogy *rendületlenül...* és úgy érezzük, hogy a jobb kor beköszöntésének ez a föltétele... És a nemzet hitt a jobb jövőben. Széchenyi tanította meg hinni. De megtanította arra is, hogy a jobb jövő eljövételének ára a rendületlen hazafiság, a kitartó munka a minden téren való haladás érdekében. Ezt a hitet, a hazáért való munkás áldozatos életet hirdették későbbi nagy költőink: Petőfi és Arany is.

A Szózatot 1836-ban írta Vörösmarty, 1837-ben jelent meg az Aethnaeum című folyóiratban. Vörösmartynak a Szózatot követő hazafias költeményei is erősen tükrözik a Szózat hatását. Valamennyi tette buzdít, cselekvésre lelkesít. Azt mondhatjuk, hogy Vörösmarty hazafias költeményein érezzük legerősebben Széchenyi hatását. Épp ezért ajánlatos Széchenyiről a népművelés körében elkövetkező emlékezőnk során a Szózatot elszavalatni, s hozzá elmélyítő fejtegetést fűzni, mert hiszen az iskolázott embereknek sem mindenike ismeri pontosan a Szózatot egész terjedelmében.

A fentebb mondottakból könnyen érthető, miért lett a Szózat egyik nemzeti imádságunk. Azért, mert *a jövőbe vetett hitet zengi, amely azóta is élte ezt a nemzetet. És ezt a hitet Széchenyi ébresztette fel.* Él ez a hit ma is bennünk. Nem ölte meg a nemzetet az 1848/49-i szabadságharc, lepatogtak rólunk — majdnem teljesen — a trianoni bilincsek is. Jövőbe vetett hitünk adott erőt a szenvedések elviselésére. Ma ismét gondokkal terhelt napok nehezedenek reánk. De Istenhitünk, rendületlen hazaszeretetünk, becsületes munkánk jogot ad remélnünk, hogy

*Még jöni kell, még jöni fog
Egy jobb kor*

s ha Magyarországról ma már elmondhatjuk is, hogy *van, törekedjünk, hogy méginkább legyen.* *Németh Sándor*

A XIX. SZÁZAD GALILEIJE

„Az élet elesettjei mindig kiváltják rokonszenvünket. Ha azelőtt közömbösen mentünk is el mellettük, mihelyt tragikussá válik sorsuk, érdeklődéssel, testvéri szeretettel fordulunk feléjük“ — írja Zimándi Pius, a tragikus sorsú magyar írók fiatal kutatója.

Ez a részvét, az emberi szenvedésnek közvetlen átélése készítette Düringet, a berlini egyetem magántanárát, hogy a tudomány egyik legnagyobb elesettjének: Mayer Róbertnek igazságot szolgáltasson. Mikor a sír szélén álló, testileg és lelkileg összetört ember jóakarójának és tudományos érdemei védőjének elmesélte élete szenvedéseit, Düring csak annyit tudott rá válaszolni: „Ön valóban a XIX. század Galileije.“

Sokszor felvetődik az ember előtt, mi lehet az oka annak, hogy a fizika első nagy korszakában az alapokat lefektető Galileinek és a nagy fölfedezéseket betetőző Mayer Róbertnek a szenvedés, a megnemértés, az üldözés kálváriáját kellett végigjárniok, amíg eszméik diadalra jutottak. Mintha a természet minden rajta aratott emberi győzelmet a szerencsétlen felfedező életében bosszulna meg. Galilei is, Mayer Róbert is nagy titkot lestek el a természettől, nagy volt érte az áldozat is.

Mayer Róbert 1814-ben született Heilbronnban. Atyja szívesen foglalkozik fiával s a gyógyszerházban együtt végzik az érdekesnél-érdekesebb kísérleteket. A fiatal Róbert érdeklődése oly nagy, hogy iskolai munkáját is elhanyagolja miatta. Atyja hiába inti kötelességteljesítésre s igyekszik a gyógyszerházi laboratóriumtól távortartani. Róbert nem tud elszakadni a kísérletek gyönyörétől. Végül is, hogy komolyan iskolai munkához szok-